

İNSANAT BAHÇELERİNDEN İNSANAT MEDYAYA: İNSANIN GÖNÜLLÜ TUTSAKLIĞI

Arş. Gör. Gül Nihal TÜRKMEN*

Prof. Dr. Hasan TOPBAŞ**

DOI: 10.47107/inifedergi.1606629

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 26.12.2024

Kabul Tarihi: 09.04.2025

Atıf Bilgisi: Türkmen G. N., & Topbaş, H. (2025). İnsanat Bahçelerinden İnsanat Medyaya: İnsanın Gönüllü Tutsaklığı. *İNİF E- Dergi*, 10(1), 255-267.

Öz

İletişim teknolojileri ile insan hayatının akışı, anlayışı ve düzeni değişmektedir. Kısaca insanlık tarihinin akış yönü değişmiştir. Doğal-fitri ve ontolojik olan her şey buharlaşmış, anlam yitirilmiş ve insan kendi nefis ve egolarının kölesi haline gelerek amacını kaybetmiştir. Yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin insanların hayatlarını her geçen gün daha fazla kolaylaştırdığı ve özgürleştirdiği düşünülse de insanlık 19.ve 20.yüzyıllarda oldukça popüler olan insanat bahçelerinin 21 yüzyıldaki izdüşümü olan “İnsanat medyalarında” fitrat dışı bir hayata doğru evrilmektedir. Özellikle sosyal medya araçlarıyla, zaman ve mekân sınırlarını aşarak iletişim, paylaşım ve beğenilme gibi ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere her geçen gün bir teşhir alanı haline gelerek ontolojik bir güvensizlik duygusuna mahkûm olmaya başlayarak hayatın medyatikleşmesi süreci yaşamaya başlamıştır.

Bu süreç insanların özgürlükten bahsettikleri ancak aslında özgürlüğün anlamını yitirdiği, insanın hız, ayartı, teşhir peşinde koştuğu, bu özgürlüğün gönüllü bir kölelik olduğu, elektro-dijital insanat medyaların yaratıldığı bir dünyada yaşama arzusu 21. Yüzyıl insanını derinden etkilemektedir. Bu bağlamda Desmond Morris’in “Çıplak Maymun” eserinden yola çıkarak kavramsallaştırdığı insanat bahçeleri önem arz etmektedir. Hayvanat bahçeleri ile aynı mantığa ve işleyiş düzenine sahip olan insanat bahçelerinde, farklı ırklardan bireyler kafesler içerisinde sergilenmektedir.

Çalışma bağlamında da geçmişte üstünlük sağlamak amacıyla kurulan ve insan hak ve hürriyetlerine ve özellikle insan fitratına aykırı oldukları gerekçesiyle kapatılan insanat bahçelerinin, günümüzde sosyal medya ortamlarında “insanat medya” ile ortaya çıkmakta olduğu varsayımıyla hareket edilmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden hermeneutik tekniğinin kullanıldığı çalışmada, 1950’li yıllarda kapatılan insanat bahçelerinin günümüzde sosyal medya uygulamalarında varlığını sürdürmekte olduğunu ve hemen hemen aynı işleyişin söz konusu olduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır. Sonuç olarak insanların insanat medya ortamlarını, gönüllü sergilenme durumunu kendi hür iradeleriyle, içinde olmaya can atarak doldurdıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, İnsanat medya, Gönüllü kölelik, Instagram, Tik-Tok

* Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, gul.turkmen@ozal.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4682-3219

** İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, hasan.topbas@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1979-2485

FROM HUMAN ZOO TO HUMAN MEDIA: THE VOLUNTARY CAPTIVITY OF HUMAN

Abstract

With communication technologies, the flow, understanding and order of human life are changing. In short, the direction of the flow of human history has changed. Everything that is natural-innate and ontological has evaporated, meaning has been lost and people have become slaves to their own desires and egos and are losing their purpose. Although it is thought that the developments in new communication technologies are making people's lives easier and more liberating every passing day, humanity is evolving towards a life outside its nature in "Human media", which is the 21st century reflection of the human zoos that were quite popular in the 19th and 20th centuries. Especially with social media tools, it has become a display area every passing day to satisfy its needs such as communication, sharing and being liked, and has begun to experience a process called the mediatization of life.

This process deeply affects the 21st century man, whose desire to live in a world where people talk about freedom but in fact freedom has lost its meaning, where man pursues pleasure, speed, temptation, and display, where this freedom is a voluntary slavery, and where electro-digital human media are created. In this context, human gardens conceptualized by Desmond Morris based on his work "The Naked Ape" are of importance. In human gardens, which have the same logic and operating system as zoos, individuals of different races are exhibited in cages.

In the context of the study, it is assumed that human zoos, which were established in the past to gain superiority and were closed on the grounds that they were against human rights and freedoms and especially human nature, are now appearing in social media environments with "human media". In the study, in which the hermeneutic technique, one of the qualitative research methods, was used, it was aimed to reveal that the human gardens that were closed in the 1950s continue to exist in social media applications today and that almost the same functioning is the case. As a result, it is seen that people fill human media environments with the voluntary display situation with their own free will, eager to be in it.

Keywords: Social media, Human media, Voluntary slavery, Instagram, Tik-Tok

Giriş

İnsanların var oldukları günden yok olacakları güne değin kendilerini ve türlerini korumak amacıyla kullandıkları savunma araçları ve silahları gerek matbaanın icadı ve Sanayi Devrimi, gerekse takip eden yıllarda gelişen teknolojik devrim ile zaman içerisinde değişim ve dönüşüme uğramıştır. Hem kendi türünün oluşturduğu topluluklar hem de diğer türlerin bir araya gelerek oluşturduğu kalabalıklar insanın, bir yandan yaşamasını diğer bir yandan savaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu savaşma hali kimi zaman soyut silah, top ya da tüfekte olurken, son yüzyıllarda ise soyut bir şekilde gerçekleşmektedir.

Batı tarafından uygulamaya koyulan ve kendilerinden farklı ırkların kafesler içerisinde sergilenmesi şeklinde işleyen insanat bahçelerinin, insanların kendi ırklarının üstünlüğünü kanıtlama çabalarının bir biçimi olarak varlık gösterdiği görülmektedir. Hayvanat bahçesi mantığıyla aynı şekilde işleyen İnsanat Bahçeleri, Afrikalı ya da aborjinler gibi farklı ırklardan insanların, kabilelerinden alınarak kafesler içerisinde diğer ırklara sergilendikleri bahçeler olduğu görülmektedir. Kabilelerinden ve yaşadıkları coğrafyalardan insani olmayan şekillerde alınan insanlar, bazen aileleri bazense tüm kabileleri katledilerek bu kafeslere koyulmaktadır. Sergilenmek için seçilen insanlar ise bazen belirgin vücut hatları, bazen kabile reisi olmaları gibi, çoğunlukla belli başlı özelliklere göre seçilmektedir. Kafeslerin yanlarında bulunan tabelalarda ise kafeslerde tutulan kişilerin gerek kişisel özelliklerine gerekse hangi kabileden alındıklarına dair bilgiler bulunmaktadır (Kavi, 2021).

1958 yılında, açılan son İnsanat Bahçesinin kapatılması ile birlikte, kafeslerde tutulan kişiler özgürlüklerine kavuşarak, haklarını yeniden elde etme imkânını bulmuştur. O zamandan bu zamana değin toplumların kendi üstünlüklerini kanıtlamak adına sergiledikleri tutum ve davranışlar değişiklik gösterse de, ana amaç hiçbir zaman değişmemiştir (Tauscher, Gündüz, 2024, s. 422). Toplular, kendilerine ait düşünce ve yaşam şekillerini benimsetmek ve tüm dünya geneline yaymak gibi sebeplerle, farklı amaçlar için üretildiği iddia edilen birçok teknolojik ürünü, amaçlarına ulaşma noktasında bir silaha dönüştürmüştür.

Bu bağlamda çalışma kapsamında, insanat bahçelerinin yeni formu olarak sosyal medya uygulamalarının değerlendirilip değerlendirilemeyeceği araştırılmaktadır. Bireylerin sosyal medya kullanım şekilleri ve insanat bahçelerinde bireylerin yer verilme şekilleri incelenmektedir. İnsanat bahçeleri ile ilgili yapılan literatür taramasında çoğunlukla tanımsal ve kavramsal çalışmaların söz konusu olduğu ve söz konusu konunun ontolojik açıdan değerlendirildiği görülmektedir. Bu nedenle yapılan bu çalışmanın insanat bahçeleri ve sosyal medya uygulamaları arasındaki benzerliği ortaya koymaya çalışması açısından ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmekte ve çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Patricia Purtschert (2015) ise *The Return of The Native: Racialised Space, Colonial Deris and The Human Zoo* isimli çalışmasında, 19.yüzyılda hayata geçirilen insanat bahçelerinin diğer versiyonlarının, ırksal bakış açılarının belirginleşmesini desteklediğini öne sürmektedir. Mehmet Emin Balcı'nın (2017), *The Lobster: İnsanat Bahçesi Veya Burada Olmanın Sosyolojisi Üzerine* isimli çalışmasında insanat bahçelerinin ortaya çıkış sürecinden bahsettiği ve Yorgos Lanthimos'un 2015 yapımı *The Lobster*(İstakoz) filminin örnekliğinde modern toplum bireylerinin var oluş süreçlerini incelediği görülmektedir. Soner Tauscher ve Rümeyza Betül Gündüz'ün (2024), *İnsanat Bahçeleri Fenomeni Perspektifinden Sömürgecilerin Mekansal Yeniden İnşası* isimli çalışmalarında, insanat bahçelerinin ortaya çıkış süreçleri, işleyişleri ve tarihsel evrimi, Avrupa'da meydana gelen kültürel ve sosyal değişimlerin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

1. Sosyal Medya ile Evrilen İnsanat Bahçelerinden İnsanat Medyaya

Teknolojinin her geçen gün ilerlemesi bireylerin hayatlarının hemen her alanında olumlu birçok etkiye sebep olmaktadır. Ancak bu olumlu etkilerin yanında teknoloji ve internet alanında yapılan her yeni atılım, küresel ölçekte var olan ırkçılık, aşağılama, savaş ya da işgal gibi birçok alanda da bilinen yol ve yöntemlerin çok dışında adımlar atılmaktadır. Aynı zamanda günümüz toplumlarında yaşam süren insanların bir arada yaşamaları da, “kitle kültürünün Birinci Dünya’da 1918’den sonra (radyo) ve 1945’den sonra (televizyon) medyalar sayesinde yerleştirilmesi ve daha çok da günümüzdeki bilgi ağı devrimleri sayesinde” (Sloterdijk, 2001, s. 10) yeni birtakım anlayışların ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir.

İnsanat bahçelerinin somut kafesleri insan hak ve hürriyetlerine aykırı olduğu gerekçesiyle zaman içerisinde ortadan kaldırılrsa da sosyal medya uygulamalarının vasıtasıyla bu kafeslerin yeni görünümüne olup olmadığı merak konusu haline gelmektedir. Paylaşılan her bir gönderi, hikâye ya da video, bir tarafa diğerinin üstünlüğünü kanıtlamak, yaşam biçimlerinde söz konusu olan farklılıkları ortadan kaldırmak, farklı olanı eleştirmek ve yargılamak, birbirinin fotokopisi hayatlar oluşturmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. İnsanat bahçelerinin ortaya çıkış sebeplerine baktığımızda yukarıda saydığımız unsurların benzerliği dikkat çekmektedir (Tauscher, Gündüz, 2024, s. 410). İnsanat Bahçeleri, 1950’li yıllarda son ermesine karşın “etnik turizm” gibi uygulamalarla aynı bağlamda yeniden yaşatılmaya çalışılmaktadır (Tauscher, Gündüz, 2024, s. 411). Sosyal medya uygulamalarında her geçen gün giderek İnsanat Bahçelerinin bir formuna dönüşüp dönüşmediği incelenmesi gereken konu başlıkları arasında yerini almaktadır.

Bu bağlamda araştırma kapsamında sosyal medya uygulamalarının insanların farkında olmadan hapsedildikleri bir kafes olup olmadığı ve İnsanat bahçeleri ile insanat medyanın aynı bağlamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceği belirlemek amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda söz konusu problem incelendiğinde, insanların zorunlu olarak tutuldukları kafeslerin yerini 21.yüzyıl insanların kendi hür iradeleri ile doldurdukları; o dönemde var olan zihniyetin aynı şekilde hala varlığını sürdürdüğü ancak soyut ve somut alan olmak üzere farklılıklarının bulunduğu görülmektedir. Geçmişte somut kafeslerde iradeleri dışında sergilenen insanlar, bugün sosyal medyanın soyut kafeslerinde kendilerini kendi hür iradeleri sergilemektedir.

Desmond Morris'in “insanat bahçesi”, yani kent toplumsallığı içinde kavramsallaştırdığı dünyada insanlar olan bitenleri paylaşımlar sayesinde görür, gözler, deneyimler. Özellikle televizyonlardaki ve sosyal medyadaki “insanat medyalarında” bunlar adeta hızlı çekim, yüksek tempoda, özgürlük adı altında teşhir edilir ve gözetlenmeye sokulur (Morris, 1992). Dolayısıyla insanlık sosyal medya ile değişen insanat medyalarında modern köleliğin özgürlüğünü yaşar. Bu nedenle bu alanın kavramsal olarak açıklanması konunun anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

2. İnsanat Bahçeleri

Coğrafi Keşiflerin, Batı'nın diğer medeniyetlerle kurduğu ilişkileri derinlemesine etkilediği ve bu durumun Batı'nın karşılaştığı her yeni medeniyetle birlikte “öteki” algısını ortaya çıkarmakta olduğu görülmektedir. Bu atmosferde, insanat bahçeleri ya da insan hayvanat bahçeleri olarak adlandırılan sistemin, Batı'nın kendi medeniyetleri ile diğer medeniyetler arasında bir öteki inşa etme ve üstünlük sağlama gibi

amaçlarını ortaya çıkarmasını sağlayan bir fenomen olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Tauscher, Gündüz, 2024, s. 410). Demir kafesler içerisinde yöresel yaşamlarını birer kopyası ile Batılı insanlara sergilenen yerel halk, Batı'nın kendi uygarlığının üstünlüğünü kanıtlamasının bir yolu olarak değerlendirilmektedir.

1870'li yıllardan itibaren girerek yaygınlaşan insanat bahçeleri, hayvanat bahçelerinde olduğu gibi binlerce insanı ağırlamaktaydı. İlk kez 1889 Paris Dünya Fuarı'nda 400 Aborjin ve Afrikalının kafeslerde sergilendiği insanat bahçesi, yaklaşık 18 milyon insan tarafından ziyaret edilmiştir (Kavi, 2021). İlk insanat bahçesinin ardından diğer ülkelerde de yer verilen bu uygulama her yıl milyonlarca kişi tarafından ziyaret akınına uğramıştır.

Özellikle 19.ve 20.yüzyıllarda, kendisini diğer ırklardan üstün bir konumda gören, sözde gelişmiş milletler yine sözde gelişmemiş ya da gelişmesine imkân verilmemiş milletler üzerinde alışlagelmişin dışında uygulamalara imza atmıştır. Bu noktada karşımıza hemen her alanda ve anlamda medeni ve üstün olduğunun altı çizilen beyaz adamın, “ırklar skalasının alt basamaklarında olduğuna inandığı insanları birer sergi malzemesi olarak” (Kalın, 2019, s. 86) kullandığı insanat bahçeleri gelmektedir.

Avrupa ve Amerika'da ilk kez ortaya çıkmasının ardından oldukça popüler hale gelen insanat bahçeleri, etnolojik sergiler ya da insan hayvanat bahçeleri olarak da adlandırılmaktadır. Bu bahçeler, “medeniyetin henüz etkilemediği” ilkel olarak isimlendirilen kültürel ve doğal ürünlerin yanı sıra bireylerinde halkın ziyaret edebileceği alanlarda hapsedilmesi ve sergilenmesinden oluşmaktadır. Bu dönemlerde gerçekleştirilen büyük sergilerde zaman içerisinde sadece kültürel ve doğal ürünler değil, aynı zamanda “gelişmemiş ırklara ait insanlar da sergilenmektedir (Kalın, 2019, s. 86).

Farklı ırklara ait olan ve ırksal özelliklerini belirgin bir şekilde yansıtan insanların Avrupa ve Amerika'da kurulan insanat bahçelerinde kafesler içerisinde sergilendiği bu bahçelerde sözde üstün diğer insanlar, hayvanat bahçesinde gezer gibi insanat bahçelerinde gezmektedir. Böylece hem kendi üstünlüğünü ve gelişmişlik seviyesini görmekte hem de kendisi haricinde var olan diğer ırklar hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Ancak bunu yaparken medeni olmayan yollara başvurmaktadır.

Avrupalı antropologlar, entologlar, tıp alimleri ve bilim çevreleri tarafından büyük bir ilgiyle karşılanan insanat bahçeleri, “insanların tasnif edilmesi, ırkların sınıflandırılması, evrim teorisinin ve sosyal Darwinizmin geliştirilmesi gibi konulardaki araştırmaların canlı numuneleri” (Artun, 2017, s. 133-136) olarak görülmektedir. Blanchard, Bansel vd. (2008) göre ise insanat bahçeleri sömürge döneminde var olan ancak unutulmuş semboller arasında yerini almaktadır. Kimi zaman vahşi hayvanların yanında ve kafeslerde sunulan yerel halk, Batı'da bilimsel ırkçılıktan popüler ırkçılığa doğru ilerlemek adına önemli bir basamak olarak kullanılmaktadır.

Darwin, *İnsanın Türeyişi* (2013) isimli eserinde öncelikle insanın var olan diğer türler gibi kendinden önce yaşayan bir biçimden türeyip türemediğini, insanın gelişim haritasını ve bu bağlamda insan ırkları arasındaki farkların önemine dikkat çekmektedir. İnsanlar arasında geçmişten bugüne var olan ırksal mücadele ve üstünlük sağlama çabalarının en temel göstergesi olan insanat bahçeleri, ırklar arasındaki farkların her geçen gün belirginleştiğinin ve türlerin kendi ırklarının üstünlüğünü kanıtlamak adına neler yapabileceğinin bir tezahürü olarak tarih sahnesinde yerini almaktadır.

Afrika, Filipinler, Kutuplar, Kızılderililer, Aborjinler, Tatarlar, Pigmeler ve kambur insanlar gibi farklı ırklardan, farklı özelliklere sahip insanlar, hiç de insani olmayan yollarla bulundukları bölgelerden getirilmekteydi. “Yarı hayvan- yarı insan” (Kalın, 2019, s. 86) yapılan bu insanlar, gündelik hayatlarını yaşarken ansızın aileleri ya da tüm kabile üyeleri katledilerek bazen tek başarına bazense tüm aile üyeleriyle beraber kafeslere hapsedilmekteydi. Avrupa dışından dünyanın hemen her yerinden tutsak olarak getirilen insanlar, Batılı olmayan kültürlerle mensuptu ve Batılı izleyiciler karşısında halka teşhir edilmekte ve Batılı insanların hizmetine sunulmaktaydı. Böylelikle Batı toplumunun diğer toplumlardan üstünlüğü en aşağılayıcı biçimde ortaya koyulmaktaydı. Aynı zamanda her geçen gün sergi kültürünün aslında ne derece alçaltıcı amaçlarla kullanılabileceği gerçeği de medyadan çıkmaktaydı (World History Connected, 2016).

Sergilenmek ve böylelikle Batı'nın üstün ve medeni olduğunu kanıtlamaya çalışan bu bahçelerde oluşturulan kafeslerde getirilen insanlar “kendi doğal ortamlarında” (Kalın, 2019: 87) teşhir edilmekteydi. Bu kafeslerde tutulan insanlar bazen belirgin bir şekilde farklı olan diş, tırnak ya da vücut yapısından dolayı bazense sadece cinsel organlarındaki farklılıklardan dolayı sergilenmekteydi. Bu nedenle bu insanlar bazen yöresel kıyafetleriyle kafeslerde bulunsalar da çoğunlukla çıplak bir şekilde yer almaktaydı (Kavi, 2021).

Kafeslerde sergilenen kişilere ait bilgiler yine kafeslerin ön kısmına yerleştirilen bilgi tabelaları ile ziyaret eden insanlara sunulmaktaydı (Posta, 2021). Bu tabelalarda sergilenen kişinin yaşı, kilosu, boyu,

kabilesi, ne zaman sergileneceği ve kim tarafından getirildiğine dair bilgiler yer almaktaydı. İnsanat bahçesi tarihinde en çok sergilenen ve görülmek istenen kişilerden biri olan Ota Benga, Kongolu Mbuti pigmesi olarak hayatını sürdürmekteyken; avdan döndüğü bir gün eşinin, çocuklarının ve tüm kabilesini katletmesinin ardından Amerika'ya götürülerek tutsak edildi. Sivri dişlerinden dolayı dikkatleri çeken Ota Benga, Bronx Hayvanat Bahçesi'nde yer verilen İnsan Sergisi'nde hayvanlarla aynı kafese koyulmuş, maymunlar ile oynamaya ve orangutanlarla kavga etmeye mecbur bırakılmıştır (Kavi, 2021). Kafeslerin önünde yer verilen bilgi tabelasında Ota Benga için yer verilen bilgiler ise şu şekildeydi (Posta, 2021):

Afrika Pigmesi, “Ota Benga”

Yaş: 23 Yıl

Boy: 1.49 metre

Ağırlık: 46 kg

Kasai Nehri, Kongo Özgür Devleti, Güney Orta Afrika'dan

Dr. Samuel P. Verner tarafından getirildi.

Eylül boyunca her öğleden sonra sergilenecektir.

Ota Benga'nın ardından en çok ziyaret edilen bir diğer kişi ise Güney Afrika'nın Nama insanlarından Saartjie Baartman olmuştur. Baartman, iri ve geniş kalçalarından ve cinsel organından dolayı şehvetin sembolü olarak çıplak bir şekilde sergilenmiştir. Sadece sergilenmekle kalmayan Baartman, aynı zamanda beyaz kişilere pazarlanmış ve henüz 26 yaşındayken vefat etmiştir. Ölümünün ardından dahi sergilenme sebebi olan organ ve uzuvları doldurularak sergilenmeye devam etmiştir (Kavi, 2021).

İnsan haklarına yönelik birçok sınırı aştığı gerekçesi ve insanların hayvanlaştırılmasına yönelik birçok eleştiriden dolayı uzun süreler gündemde olan insanat bahçelerinin sonuncusu, çok uzak olmayan bir tarihte, 1958 yılında Belçika'da kapatılmıştır (Kavi, 2021). 19.yüzyıl Avrupa'sında “sömürgecilik, bilim, kamuoyu ve ırkçılık” gibi dört ana unsuru bir araya getiren insanat bahçeleri (Kalın, 2019, s. 87), beyaz ırkın üstünlüğünü ve Batı'nın medeni ve modern yüzünün arkasındaki gerçekliği tüm insanlığa kanıtlamış ve insanlık tarihinin en büyük utanç kaynaklarından biri olarak kalmıştır.

3. Sosyal Medyanın Gelişimi

İnternet teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, hemen her yaştan kullanıcının ilgi alanlarına giren uygulamaların ve dolayısıyla internet ortamında yapılabilecek aktivitelerin çoğalmasını sağlamaktadır. Bu durum internet ve internet platformlarının bireylerin vakitlerini geçirdikleri alanlar haline gelmesini sağlamaktadır. Telefon, bilgisayar, televizyon gibi internete erişim sağlayabilen tüm araçlar, bireylerin somut mekânlar yerine internetin soyut sınırları içerisinde hem temel hem de manevi ihtiyaçlarını karşılamasını kolaylaştırmaktadır. İnternet erişimi söz konusu olduğu takdirde işlevleri artan ve bireylerin hayatlarını kolaylaştırarak boş zaman alanını genişleten her türlü teknoloji, bireylerin iş ya da çalışma saatleri dışındaki vakitlerini internetin eğlence ortamlarında geçirmelerini beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda sosyal medya, “kullanıcıların birbirlerine yardımcı olduğu, karşılıklı fikir, görüş ve paylaşım gerçekleştirdikleri yeni nesil iletişim ortamları” (Gezgin ve Kırık, 2018, s. 11) olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medyanın kullanıcı olarak adlandırdığı bireylere sunduğu bu yeni nesil ortamlarda bireyler, deneyimlerini, fikir ve görüşlerini, olaylar karşısındaki tepkilerini ortaya koyabilmekte, birbirlerini haberdar edebilmektedir. Sosyal medya ortamlarının, kullanıcılara sunduğu, “katılım, açıklık, konuşma gibi yer ve zaman kısıtı olmayan olanakları kuruluşlarla hedef grupları arasındaki iletişimi, çift yönlü dengeli etkinin elde edildiği iki yönlü simetrik iletişim” (Onat, 2010, s. 105) alanı haline getirmektedir.

İnternet teknolojilerinde yaşanan tüm bu gelişmeler, alışlagelmiş toplum yapısını değiştirerek, enformasyon ya da ağ toplumunun ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir (Dijk, 2016, s. 130). Jan Van Dijk'in bahsettiği ağ toplumu kavramsallaştırması ile bilginin üretim, işleme ve dağıtımındaki farklılaşmalara ve bununla birlikte ortaya çıkan yeni alışkanlıklara değinilmektedir. Toplumun en temel parçasını oluşturan bireyler arasındaki bilgi üretim, işleme ve dağıtım süreçleri değişim gösterdikçe ve hızlandıkça bireyler arasında var olan etkileşim de değişim göstermeye ve hızlanmaya başlamaktadır. Etkileşim ve iletişim kurma yol ve yöntemlerinin geleneksel medyaya oranla daha hızlı bir şekilde gerçekleşiyor olması, internet

teknolojilerinin kullanımının daha fazla kullanıcı tarafından tercih edilmesini beraberinde getirmektedir (Hatipoğlu, 2009, s. 72).

“Enformasyon, düşünce, ilgi ve bilgi” paylaşımına olanak sağlayan sosyal medya ortamları, fiziki bir ortamda birliktelik aramayı çevrimiçi araçlar ve web sitelerini ifade etmektedir (Özdemir vd., 2014, s. 59). Zamansal ya da mekânsal açıdan herhangi bir birliktelik unsuru söz konusu olmadığından dolayı, bireylerin birbirleri ile iletişim kurma yol ve yöntemleri giderek kolaylaşmaktadır. Ayrıca bu ortamlarda bireylere sunulan uygulamalar için herhangi bir ücret söz konusu olmaması da sosyal medyanın kullanıcılar açısından cazip olmasını sağlamaktadır. Böylece sosyal medya ortamları, “web 2.0 teknolojisinin ürünü bireylerin birebir ve çift yönlü iletişimi sağlayan bilgi üretimine imkan veren, video, fotoğraf vb. her türlü paylaşımın yapılabildiği yeni iletişim kanalları” (Onat, 2010, s. 105) olarak adlandırılmaktadır.

Ortaya çıktığı ilk anlardan günümüze gelinceye kadar bireylerin hayatlarında büyük bir yer kaplayan ve birçok alışkanlığın değişmesine neden olan sosyal medya, kişilerin yalnızca bilgi paylaşımlarının değil, aynı zamanda yaşamlarının hemen her anını fotoğraf, video vb. paylaşımlar ile insanlara sunduğu bir ortam haline dönüşmektedir. Bireyler, boş zamanlarını geçirmek üzere fiziksel olarak herhangi bir aktivitede bulunmak yerine, kendi hayatlarını paylaşmakta ve paylaşılan hayatları izlemektedir. Sosyal medyanın bireylerin hayatlarını sergiledikleri ve böylelikle birbirlerinin hayatlarından etkilendikleri bir ortama dönüşmüş olması sosyal medyanın, “kullanıcılarının içerikleriyle oluşturulan ve bu içeriklerin yayılımının gerçekleştiği bir mecra” (Kaplan ve Haenlein, 2010, s. 62) şeklinde tanımlanmasına neden olmaktadır.

Christian Fuchs, “*Social Media: A Critical Introduction*”(2014)” eserinde, herhangi bir medyanın sosyal olarak nitelendirilebilmesi için zorlukları sıralamaktadır. Fuchs, sosyal medyayı olumlu bulan argümanları çürütmek için güç, iktidar, sermaye ve sömürü ilişkilerini ele almaktadır. Sosyal medyayı “kurumsal çıkarlar, gözetim, mahremiyet ve sınıf eşitsizlikleri” bağlamında sorunsallaştıran Fuchs, tahakküm ve sömürünün incelemesini gerçekleştirerek, bu mücadelenin entelektüel ya da medenilik boyutunu ortaya koymaya çalışmaktadır (Narin, 2021, s. 177- 178). Sorunların gerçek sorumlusu olarak toplumun kendisini gören Fuchs, “sosyal medyada üretilen, dolaşıma sokulan ve gözlenen eşitsizliklerin gerçekte kapitalizmden ve onun kusurlu neoliberal gelişme tarzından” kaynaklandığını dile getirmektedir (Narin, 2021, s. 179).

İnsanın hayatını kolaylaştırması gibi temel bir amaca sahip olması gereken araçların, amaçları devre dışında bırakarak, insanın amacını yitirmesine ve aracın bir zat ya da cevher muamelesi görmesi, insanın varoluş alanının sadece belli bir noktaya odaklanmasına sebep olmaktadır (Kaplan, 2016, s. 659- 660). Böylelikle hayatını kolaylaştırmaya çalışırken her türlü manevi değerden kendi kendisini uzaklaştıran insanlar, kendilerine bir yol belirlemeden gördükleri ya da duydukları her görüntüden etkilenmekte ve bu etki hayatlarında tahmin edilemeyecek sonuçların meydana gelmesine sebep olabilmektedir. Sosyal medya uygulamaları da bu bağlamda insanları amaçlarından uzaklaştıran ve araçları bir güç, iktidar ve kontrol mekanizması haline getiren bir ortam oluşturmaktadır (Çalışkan ve Mengiç, 2015, s. 255; Aydoğan, 2025; Aydın, 2020; Öksüz, 2013).

4. Instagram ve Tiktok Uygulamalarında İnsanat Medya

Çalışmanın bu bölümünde araştırma konusunun önem, yöntem, evren ve örneklem, araştırma hipotezleri gibi metodolojik sınırları ve son olarak çalışma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

a. Araştırmanın Önemi

İlgili alan yazınına bakıldığında insanat bahçelerinin kullanım amaç, yöntem ve şekilleri ile sosyal medya platformlarının kullanım amaç, yöntem ve şekilleri arasında herhangi bir kıyaslayıcı çalışmanın yapılmadığı dikkatleri çekmektedir. Bu nedenle çalışmanın, bir yandan alan yazınına ve ilgili alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülürken; diğer taraftan birbirinden çok farklı bağlamlarda ele alınan iki konuyu kıyaslaması açısından alana yenilik katacağı göz önünde bulundurulmaktadır.

b. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemini araştırma yöntemlerinden hermeneutik (yorumbilim) tekniği oluşturmaktadır. Günümüzde tarih, sosyoloji, sanat, felsefe ve edebiyat gibi birçok alanda kullanılmakta olan hermeneutik tekniği, Yunanca “yorumlamak” anlamına gelen “hermeneuein”den gelmektedir (Ulusoy, 2009: 53). Hermeneutik tekniği ile ortaya koyulan bakış açısı bireylerin sosyal dünyalar dair bilgilerini oluşturmaktadır. Aynı zamanda hermeneutik ilkelerin değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bilgiler, sosyal gerçekliklere ilişkin çalışmalarda bilgilerin nasıl elde edileceğini göstermekle birlikte; öğretimi etkileyen ve yönlendiren bir niteliğe sahip olmaktadır (Kissack, 2022, s. 177).

c. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 19.ve 20.yüzyıllarda aktif bir şekilde kullanılan insanat bahçeleri ve günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan sosyal medya uygulamalarından instagram ve tiktok oluşturmaktadır. Bu evren bağlamında araştırmanın örneklemini, insanat bahçelerinde çekilen fotoğraflar ile takipçi sayısı 100.000'in üzerinde olan instagram ve tiktok hesaplarının paylaşımları ve instagram uygulamasında keşfet kısmında yer alan ve yine izlenme oranları 100.000'in üzerinde olan gönderilerden oluşturmaktadır.

d. Araştırma Problemi

Araştırma kapsamında aşağıda yer alan soruların cevapları aranmaktadır:

1. İnsanat bahçelerinin oluşturulma sebepleri ile sosyal medya platformlarının ortaya çıkma sebepleri arasında ortak noktalar söz konusu mudur?
2. İnsan haklarına aykırı olduğu gerekçesi ile kapatılan insanat bahçelerinin yeni formu olarak karşımıza insanat medya mı çıkmaktadır?
3. İnsanların, insanat bahçelerinde sergilenme sebepleri ile insanların kendilerini sosyal medya platformlarında sergilemesi arasındaki ortak noktalar söz konusu mudur?
4. İnsanat bahçelerinin kapatılmasının en temel sebebi olarak görülen “insan haklarına aykırılık” durumu, sosyal medya platformlarında yer verilen kişiler içinde geçerli olabilir mi?
5. Sosyal medya platformlarının, insanat bahçelerinde öne sürüldüğü gibi bir gerekçe ile kapatılması söz konusu olabilir mi?

e. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma çalışması insanat bahçelerinde çekilen fotoğraflar ve sosyal medya platformlarından instagram ve tiktok ile sınırlandırılmıştır. Sosyal medya platformları arasından, kişilerin fotoğraf paylaşmasına ve paylaşılan fotoğraflara, sadece ana dair ya da kendi hayatlarına dair bilgiler ekleyebiliyor olmaları gibi sebeplerle instagram ve tiktok uygulamaları ile sınırlandırılması uygun görülmüştür.

5. Çalışmanın Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde kapatılan İnsanat Bahçelerinin ve sosyal medyanın giderek “İnsanat Medya”ya dönüştüğüne dair bulgular yer almaktadır. Çalışmanın gerçekleştirildiği tarih itibarıyla incelenen hesaplara dair bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmektedir:

	INSTAGRAM / TİKTOK	HESAP /REELS	İÇERİK TÜRÜ	TAKİP- BEĞENİ- İZLENME SAYISI
K1	Instagram	Hesap	Gündelik Yaşam	527 Bin Takipçi
K2	Instagram	Hesap	Ev- Dekorasyon	400 Bin Takipçi
K3	Instagram	Hesap	Anne- Çocuk	1.9 Milyon Takipçi
K4	Instagram	Hesap	Anne- Çocuk	406 Bin Takipçi
K5	Instagram	Hesap	Anne- Çocuk	2 Milyon Takipçi
K6	Instagram	Hesap	Eğlence	1 Milyon Takipçi
K7	Instagram	Hesap	Eğlence	800 Bin Takipçi
K8	Instagram	Hesap	Yeme-İçme	387 Bin Takipçi
K9	Instagram	Reels	Estetik	400 Bin Beğeni
K10	Instagram	Reels	Yeme-İçme	845 Bin Beğeni
K11	Instagram	Reels	Estetik	1 Milyon İzlenme
K12	Tiktok	Hesap	Eğlence	1 Milyon Takipçi
K13	Tiktok	Hesap	Yeme-İçme	840 Bin Takipçi
K14	Tiktok	Hesap	Eğlence	1.2 Milyon Takipçi
K15	Tiktok	Reels	Eğlence	1 Milyon İzlenme
K16	Tiktok	Reels	Estetik	2,4 Milyon İzlenme
K17	Tiktok	Reels	Eğlence	4 Milyon İzlenme

19.ve 20.yüzyıllarda özellikle Avrupa ve Amerika gibi modern ve medeni olarak görülen gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan İnsanat Bahçeleri, insan haklarına aykırı olduğuna yönelik birçok gerekçe ile zaman içerisinde kapatılmıştır. İnsanat Bahçelerinde, aileleri ya da kabileleri katledilerek hapsedilen insanların yerini

günümüzde kendisini bile isteye sosyal medya platformlarının sınırlarına hapseden, kendi kendisini sergileyen ve bu uğurda ailelerini ya da bulundukları toplumda var olan bireyleri bazen somut bazense soyut anlamda öldürebilen insanlar almıştır.

Zorunlu bir şekilde belli başlı sınırlarda, hem kendilerini kafeslere kapatan kişileri hem de kendilerini izleyenleri memnun etmeye çalışan insanlar, sosyal medya ortamlarında bir yandan gündelik yaşamlarına dair bilgiler verirken diğer yandan ayakkabı seçimlerinden ev eşyalarına varıncaya kadar kendilerini izleyen kitleleri memnun etme çabası içerisinde olmaktadır. Bu çaba sergilenirken bir yandansa Instagram kurucularının belirlemiş oldukları paylaşım standartlarına uygun bir şekilde içerik üretmektedirler. Instagramın kendilerine sunduğu alanlarda gerek kişisel gerekse hayatlarına dair diğer bilgileri, tıpkı insanat bahçeleri önüne yerleştirilen tabelalarda yer verilen bilgilere benzer şekilde yazabilmektedirler.

İncelemenin gerçekleştirildiği tarih itibari ile 528 bin takipçisi bulunan kullanıcı hesabının (K1), gündelik işlerine dair bilgiler vermek, seyahat etmek, işbirlikleri ile ürün tanıtımları gerçekleştirmek gibi faaliyetlerle instagramın sınırlarında yer aldığı görülmektedir. Günlük kombin paylaşımlarından aile üyeleri ile geçirdiği vakitlere kadar paylaşımlar yapan hesabın, neredeyse paylaştığı her içeriği en az 100 bin kişi tarafından izlenmekte ve bu rakam kimi içeriklerde 1 milyona kadar ulaşmaktadır.

Başka bir kullanıcının (K2) ev ve dekorasyon içeriklerine dair görseller ve videolar paylaştığı hesabının izlenme sayısı 1 milyona ulaşmakta ve kimi videoda bu rakamı da geçen izlenmelere sahip olduğu görülmektedir. İnsanat bahçelerinde zorunlu olarak yaşam alanları da dâhil her eylem ve aktiviteleri izlenen insanlar, sosyal medyada bunu kendi hür iradeleri ile gerçekleştirmektedir. Bu durum, başkalarının hayatlarındaki her türlü eşya ve malları gören insanların, kendi hayatlarından sürekli olarak şikâyet etmesine ve kendisini diğer insanlarla kıyaslamasına sebep olmaktadır.

İnsanat bahçelerinde yalnızca yetişkin kişilerin değil, çocuklarında bazen büyük kafesler içerisinde bazense kuş kafeslerinde sergilendiği görülmektedir. Bu görüntülerde en çok dikkat çeken unsurlardan biri ise hapsedilen ve sergilenen çocuklara, modern ya da medeni olarak adlandırılan Avrupa ve Amerikalıların giydikleri kıyafetlerin giydirilmiş olmasıdır. Diğer çocukların yaklaşabilmesi ya da beyaz yetişkinlerin yiyecek uzattıkları görüntüler, günümüz sosyal medya platformlarında da yaygın bir şekilde karşımıza çıkabilmektedir. 1.9 milyon takipçili anne-çocuk temalı kullanıcı hesabı (K3) bu durumun en temel örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz sosyal medya platformlarında aileler kendi çocuklarını sosyal medyanın kafesinde sergilemekte ve iyi ve kötü niyetli olabilecek birçok insan için bir malzeme haline getirmektedir. İnsanat Bahçelerinde ailelerinden zorunlu olarak alınarak sergilenen bu çocukların yerini günümüzde kendi ailelerinin rızaları doğrultusunda sergilenen çocuklar almaktadır. Çocuklara sorular yönelten anne babalar, çocuklarının vermiş olduğu cevapları insanların erişebilecekleri ve kötü niyetli bir şekilde kullanabilecekleri instagram ya da Tiktok'un sınırlarında yayınlamaktadır. Çocukların tüm kullanıcıların erişim sağlayabildiği "keşfet" kısmında yer alması anne – babaları tedirgin etmek yerine, sözde komik videoları daha fazla paylaşma ve çocuklarının daha fazla izlenip, beğenilmesini ve paylaşılmasını sağlamaktadır.

Aileler bazen daha fazla takipçi kazanabilmek, beğeni alabilmek gibi sebeplerle çocuklarını bir gösteri nesnesi haline getirebilmektedir. Sosyal medya platformlarında bu görüntüler daha çok çocukların yemek yeme, uyuma, yeni alınan bir kıyafetin giydirilmesi, çocukların evdeki halleri ya da henüz konuşmayı öğrenen çocukların kısa videoları olarak karşımıza çıkmaktadır. Aileler bunu kendi hesapları ya da kafeslerinde çocuklarını paylaşmak ya da çocukları adına yeni hesaplar açarak ya da kafesler belirleyerek gerçekleştirmektedir. 406 bin takipçili kullanıcı da (K4) hem kendi hesabı üzerinden hem de çocuğu adına açtığı hesap ile instagramda çocuğu için alan oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı tarih itibari ile yaklaşık 2 milyon takipçili kullanıcı hesabı da (K5), içeriklerinde çocuğuna yönelik birçok video paylaşmakta ve bu videolara milyonlarca kişi tarafından izlenmektedir.

Bazı insanlar için eğlenceli ve masum görülen video içeriklerinin altına kimi insanlar hem çocuğun aile birliğine hem de ileride paylaşılan gönderilere baktığında psikolojik gelişimine zarar verebilecek nitelikte olmaktadır. Ancak her sosyal medya kullanıcısı yayınlanan gönderilere istedikleri yorumları yapabileceklerine dair güven ile hesaplara uygunsuz yorumlar yapabilmektedir.

Ölecekleri ya da öldürülecekleri zamana kadar kafeslerde yaşamak zorunda kalan hayvanlaştırılmış insanlar, her anlarını kafeslerde geçirmekte ve yine her ihtiyaçlarını bu kafeslerde karşılamaktadır. Bu anlar ve ihtiyaçlarda yine modern ve medeni insanların karşılarında gerçekleştirilmektedir. İzleyici konumunda kafesin dışında bulunan diğer kişiler, kafeslerde bulunan insanların eğlendikleri, yemek yedikleri ya da diğer

ihtiyaçlarını karşıladıkları her anı izleyebilmekte ve daha fazla anı izleyebilmek için fazla ücret ödemeyi göze alabilmektedir.

Günümüze bakıldığında da ölecekleri ana kadar hemen her anlarını sosyal medyada paylaşan kişiler, lavabo, banyo gibi temel ihtiyaçlarını karşıladıkları anlarda dâhil olmak üzere her anlarını başka insanların seyrine sunmaktadır. Bu kişiler en mahrem anlarını dahi paylaşarak bir yandan gündem maddesi haline gelirken birçok medya organında yer alabilmekte, takipçi sayısını ve bilinirliğini arttırabilmektedir. Sırf daha fazla kişi tarafından izlenmek isteyen bu kişiler bunu yine kendi iradeleri ile yapmaktadır. İzleyici konumunda kimin ya da kimlerin olduğunu bir an bile düşünmeden kendilerini gösteri nesnesi haline getirebilmektedirler (K6-K7-K14-K15-K17). Sadece kendisini bu şekilde sosyal medya ortamlarında sergileyen kişiler değil aynı zamanda bu kişilerin izleyicileri konumunda bulunanlarda ücretsiz hesapların yanı sıra ücretli hesaplara da üyelik yaptırarak izleyebilecekleri kişi ve hesapların sayılarını arttırabilmekte ve kendilerine böylece daha fazla kafes ve kafes içerisinde görüntüler oluşturabilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen bir diğer kullanıcı, Instagramda ve Tiktok uygulamasında yaklaşık 1 milyon takipçi sayısına sahip olup (K6 ve K12), insanları eğlendirebilmek amacıyla kadın kılığına girerek, bazen mini elbiseler bazense makyaj yapmış bir şekilde paylaştığı içeriklerle takipçilerine videolu içerikler sunmaktadır. Her bir videosu neredeyse milyonlarca izlenen kullanıcı, daha fazla insana ulaşabilmek, izlenmek, erişim alabilmek gibi birçok nedenle çektiği videoları paylaşmaktadır. İnsanat bahçelerinde kafeslerde bulunan kişilerin eğlendikleri anları izleyen insanlar ile sosyal medyanın kafeslerinde sözde eğlenen insanları izleyen ve etkileşim kuran insanlar arasında herhangi bir fark görülmemektedir. Aynı şekilde her videosu milyonlarca izlenen ve instagram ve tiktok kullanıcısı da insanları eğlendirebilmek amacıyla dans, kadın taklidi ve benzeri birçok içerik ile insanlara kendisini teşhir etmektedir (K15). Zorunlu olarak insanat bahçelerinde tutulan kişiler, zorunlu olarak insanları eğlendirmeye çalışan insanat medya sakinleri ile yer değiştirmektedir.

Beyaz insanın daha fazla dikkatini çekebilmek ve ödediği ekstra ücretin tadını gerçekten alabilmesi için bazı tutsaklar hayvanlarla aynı kafeslere koyulmakta ve kavga etmeye mecbur bırakılmaktadır. Aynı zamanda Saartjie Baartman gibi belli fiziksel özelliklerinden dolayı tutsak edilen ve çok fazla ziyaretçinin ziyaret ettiği kişiler, sözde modern ve medeni olan beyaz insanlar ile ücret karşılığında birliktelik yaşamaya zorlanmaktadır. Günümüz modern insanat bahçelerinde ise insanlar estetik özelliklerini bilerek ön plana çıkarmaya çalışan içerikler paylaşabilmekte ve kimi zaman daha fazla gündemde olabilmek, görünür olabilmek adına abartılı sayılabilecek estetik görünümüler kazanmak için ameliyat olabilmektedir (K9- K16).

Sosyal medyanın sunduğu kafeslerde de insanlar özellikle yemek yedikleri anları paylaşarak insanların dikkatlerini çekmeye ve daha fazla kişinin instagram keşfetinde yer almaya çalışmaktadır (K8 - K10 - K13). Sırf daha fazla dikkat çekebilmek amacıyla hayvanlarla aynı ortamları paylaşmak zorunda kalan insanlar, insanat medya da sırf daha fazla izlenebilmek, etkileşim alabilmek amacıyla daha fazla yiyen, daha fazla gezen ve her şeyden daha fazla yapan insanlara dönüşmektedir. Sosyal medyanın kafeslerinde bulunan bu insanlar, maddi olarak zor durumda olsalar dahi, sadece daha fazla insana ulaşma isteğinden ötürü kendi imkânlarının dışında birçok faaliyeti gerçekleştirebilmektedir.

İnsanat bahçelerinde sergilenmesi amacıyla özellikle farklı fiziksel özelliklere sahip kişiler seçilmektedir. Ota Benga'da bu kişilerin başında gelmektedir. Özellikle farklı ağız ve diş yapısından dolayı getirtilen ve hayvanlarla aynı kafeste yaşamak zorunda bırakılan Benga, insan haklarına aykırı olduğu gerekçesi ile kapatılan İnsanat Bahçesi'nden serbest kaldıktan sonra değişen yaşam şartlarına uyum sağlayamayarak intihar etmiştir. Ota Benga'nın büstü, İnsanat Bahçelerinin insanlığa aykırı tutumunu akıllarda tutması için hala sergilenmektedir.

Günümüze bakıldığında ise sosyal medyada yine farklı fiziksel özelliklere sahip kişiler kendilerini birer gösteri nesnesi haline getirmektedir. Bu kişiler herkes kadar sıradan kişiler olsalar bile estetik ameliyatları ile kendilerini sosyal medyada sergiletebilecek kişilere dönüştürmektedirler. Bir dönem sosyal medyada gündemde olup, yeni gündem maddelerinin ya da seyredilmeye değer başka kişi ve durumların ortaya çıkması ile popülerliğini kaybeden kişiler de intihar yoluna gitmektedir. Bu bağlamda İnsanat Bahçelerinde zorunlu bir tutsaklık durumunun ardından serbest kalan, tüm aile üyeleri geçmişte öldürülen ve yeni duruma uyum sağlayamadığı için intihar eden Ota Benga gibi kişiler söz konusudur. Günümüz İnsanat Medya'sında popülerliğin ardından gelen hayata aileleri hayatta olmasına rağmen uyum sağlayamayarak, bu durumu kabullenemeyerek intihar eden insanlar söz konusu olmaktadır.

Kafeslerde bazen yöresel kıyafetleri ile bazense fiziksel özelliklerini belirgin kılabilme amacıyla çıplak bir şekilde sergilenen kişiler, vefat ettikleri takdirde dahi serbest kalamamaktadır. Saartjie Baartman gibi

geniş cinsel organlara sahip olduğu gerekçesi ile sergilenen kişiler, ölümlerinin ardından uzuvları doldurularak sergilenmeye devam edilmiştir.

İnsanat Medya’da da kişiler, bazen giyinik bazense giyinik çıplak halde görüntüler paylaşmakta ve bu şekilde gündemde olmayı sürdürmektedir. Kişisel farklılıklarından dolayı köleleştirilen insanların yerini, sosyal medya ortamlarında daha fazla dikkat çekebilmek amacıyla kendi fiziksel özelliklerini değiştiren insanlara bırakmaktadır. Bu durum bazen kişilerin gerçekten estetik müdahaleler ile fiziksel özelliklerini değiştirmesi şeklinde gerçekleşirken bazen instagram da ya da diğer uygulamalarda bulunan efektler ile gerçekleştirilmektedir.

Kişiler gerçek ve sosyal medyanın gerçekliğinde paylaştıkları görüntülerinin farklı olması sonucunda gündem haline gelerek daha fazla etkileşim almaktan mutlu olabilmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki bir kesimin mecburen yapmak zorunda olduğu bir durum, diğer kesimin kendi hür iradesi ile gerçekleştirdiği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medyanın İnsanat bahçesinde kişiler, kendi sergileme alanlarında ve sosyal medyanın sınırlarında yani kafeslerinde yaşamlarını bile isteye sürdürmeye devam etmektedir. İnsanat Bahçelerinde karşımıza çıkan zorunlu kölelik hali, sosyal medyanın İnsanat Bahçesinde gönüllü kölelik olarak sürdürülmektedir.

Sonuç

Teknolojide yaşanan gelişmeler bireylerin hayatlarını birçok anlamda kolaylaştırmaktadır. Bireyler geleneksel yollarla hallederek vakit kaybedecekleri işleri artık teknolojinin kendilerine sunduğu imkânlar dâhilinde daha kısa sürelerde gerçekleştirebilmektedir. Giyimden yeme-içme alışkanlıklarına, alışverişten bankacılık hizmetlerine ve hatta temizlik yapma yol ve yöntemlerine varıncaya kadar yaşamın hemen hemen her alanında kolaylıklar sağlayan teknolojik gelişmeler, bireylerin iletişim kurma yol ve yöntemlerinde de birçok değişikliğin yaşanmasını sağlamaktadır.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte insanların birbirleri ile zaman ve mekân birlikteliği fark etmeksizin iletişim kurmalarına olanak sağlayan sosyal medya ve sosyal medya platformları, bireylere sadece mesajlaşma ya da konuşma gibi imkânlar değil; fotoğraf ve video paylaşımı, kişileri takip etme ve beğenme gibi birçok etkileşim imkânını da beraberinde getirmektedir. Bireyler yaşamlarının mahrem sayılabilecek anları da dâhil olmak üzere her anını bu platformlarda sergilemeye başlamaları ile sadece iletişim kurmak amacıyla ortaya çıkan sosyal medya, giderek farklı amaçlar için kullanılmaya başlamaktadır.

19.ve 20.yüzyıllarda farklı ırk ve gelenekten gelen insanların hayvanat bahçelerinde sergilenen hayvanlarla aynı mantıkla kafeslerde sergilenmeye başlamasıyla, 21.yüzyılda bireylerin kendi hayatlarının her anını sosyal medya platformlarının sınırları yani kafesleri içerisinde sergilemesi arasında neredeyse hiçbir fark söz konusu olmamaktadır. Kafesler içerisinde zorunlu bir şekilde tutsak edilen ve her ihtiyaçlarını insanların önünde sergilemek zorunda olan insanların yerini, gönüllü bir şekilde her anını sosyal medyada yayınlarak, teşhir ederek insanların izlemesine olanak tanıyan kişiler almaktadır.

İnsanat Bahçeleri üstünlük mücadelesi, sömürgecilik, bilim, ırkçılık gibi birçok nedenden dolayı ortaya çıkmış ve yakın zamanda kapatılan bu fiziksel bahçelerin yerini sosyal medya platformlarının soyut bahçeleri, alanları ve sınırları aynı amaçlarla almaktadır. Bireyler farkında olarak ya da olmayarak kendilerini bir gösteri nesnesi haline getirmekte, teşhir etmekte, üstünlüklerini ortaya koymaya çalışmakta, kendisi gibi olmayan ya da kendisinin yaşam şeklinden oldukça zıt olan her yaşam şeklini eleştirmektedir.

Aileleri ya da kabileleri katledilerek kendilerine kafesler içinde yaşamlar oluşturulan insanların yerini, gerçek dünyadaki yaşam alanlarından kaçarak sosyal medya platformlarında kendilerine yaşam alanı oluşturan ve bu alanları çoğunlukla teşhir odaklı kullanan insanlar almaktadır. Daha fazla beğenilmek, gündemde yer alabilmek ya da daha fazla insanın dikkatini çekebilmek amacıyla “cüretkâr pozlar” adı altında sunulan çıplak fotoğraflar, sosyal medyanın oluşturduğu insanat medyasında rahatlıkla sunulurken, insanların tıklama, beğenme, etkileşim kurma, dikizlenme gibi birçok durumu gerçekleştirmesini sağlamaktadır.

Bu bağlamda geçtiğimiz yüzyıllarda kapatılan İnsanat Bahçelerinin aslında biçim ve yol, yöntemini değiştirerek hala varlığını sürdürmekte olduğu anlaşılmaktadır. Her bir birey sosyal medya platformlarında kendi insanat bahçesinin sınırlarını ve içeriklerini oluşturarak kendi bedenini ve yaşamını teşhir etmektedir. Bu içerikler rahatlıkla diğer insanların erişim sağlayabilecekleri ve ulaşabilecekleri ortamlarda sunulduğundan dolayı, insanat bahçelerinde girişlerde verilen ücretlerle bireylerin internet faturalarına ödedikleri ücretlerde aynı kapsamda değerlendirilebilmektedir.

İnsanat Bahçelerinde tutulan kişilerin fiziksel özelliklerine dair verilen bilgi tabelaları da sosyal medyanın insanat bahçelerinde kendi kendilerini bizzat tutsak eden kişiler tarafından hesap profiline ya da paylaşılan fotoğraf ya da videoların altına yazılabilmektedir. Böylelikle İnsanat Bahçelerini kurarken insan hak ve özgürlük ihlallerinden dolayı oldukça eleştirilen sistemler, İnsanat Medya ile birlikte hak ve özgürlüklere oldukça önem veren bir görüntü oluşturmaktadır. Sosyal medya ve sosyal medya platformlarının gelişmesi ile birlikte, İnsanat Bahçelerinin somut kafesleri, sosyal medyanın soyut sınırlarına taşınmış ve o dönemlerde tepkiye sebep olan her türlü eylem ve davranış İnsanat Medyada oldukça sıradanlaştırılmıştır.

İnsanat bahçelerinin kişi ve hak özgürlüğüne dair gerçekleştirdiği ihlaller göz önünde bulundurularak kapatılması mümkün olabilmışken; sosyal medya platformlarında aynı tutum söz konusu olamamaktadır. Kullanıcılar kendi hür iradeleri ile içerik ürettikleri ve bu içerikleri paylaştıklarından dolayı herhangi bir hak ve özgürlük ihlali söz konusu olamamakta; tam tersine herhangi bir sınırlama söz konusu olduğunda hak ve özgürlük ihlali olduğu gerekçesi ile kullanıcılar sınırlamaların kaldırılmasını talep edebilmektedir. Bu nedenle insanat bahçelerinin kapatılması yönünde izlenen yol, sosyal medya ortamlarında meydana gelen insanat medya için söz konusu olamamaktadır. Fuchs bu konuda, “başka bir internet” ya da “başka bir sosyal medya”nın olasılığını tartışmakta ve bunu gerçekleştirmeye yönelik olarak yol göstermektedir (Narin, 2021, s. 180).

Kaynakça

- Artun, A. (2017). *Mümkün olmayan müze: müzeler ne gösteriyor?*. İletişim Yayınları.
- Aydın, A. F. (2020). Gösteri toplumunun yeni panoptikonu olarak sosyal medya. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2573-2594.
- Aydoğan, T. (2025). Sosyal medya bilinçsizliği ve kontrol mekanizması. *Genç Mütefekkirler Dergisi*, 6(1), 69-87.
- Blanchard, P., Bancel, N., Boëtsch, G., Deroo, E., Lemaire, S., & Forsdick, C. (2008). *Human zoos: Science and spectacle in the age of empire*. Liverpool University Press.
- Çalışkan, M., Mencik, Y. (2015). Değişen dünyanın yeni yüzü: Sosyal medya. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 254-277.
- Darwin, C. (2013). *İnsanın türeyişi*. Evrensel Basım Yayın.
- Dijk, J. V. (2016). *Ağ toplumu*. İstanbul: Kafka Kitap.
- Gezgin, S., Kırık, A.M. (2018). Dijital çağda iletişim. Suat Gezgin (Ed.), *Sosyal medyanın tüketim kültürüne etkisi*. Konya: Eğitim Kitapevi.
- Kalın, İ. (2019). *Barbar modern medeni medeniyet üzerine notlar*. İstanbul: İnsan Yayınları. İstanbul.
- Kaplan, A. M., Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! the challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53(1): 59-68.
- Kaplan, Y. (2016). Dijital medya ve özgürlük problemi. *TRT Akademi*, 1(2), 658-680.
- Kissack M. (2002) Hermeneutik ve eğitim: İnsan bilimleri öğretmenleri için düşünceler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35 Sayı 1-2. (171 182)
- Morris, D. (1992). İnsanat Bahçesi. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Narin, B. (2021). Sosyal medya: Eleştirel bir giriş. *Yeni Medya*, 2021(10), 177-180.
- Onat, F. (2010). Bir halkla ilişkiler uygulama alanı olarak sosyal medya kullanımı: sivil toplum örgütleri üzerine bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 31: 103- 123.
- Öksüz, H. (2013). Algı yönetimi ve sosyal medya. *İdarecinin Sesi Dergisi*, 156(3), 12-15.
- Özdemir, S.S., Özdemir, M., Polat, E. ve Aksoy, R. (2014). Sosyal medya kavramı ve sosyal ağ sitelerinde yer alan online reklam uygulamalarının incelenmesi. *Ejovoc Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4): 58-64.

Tauscher, S., Gündüz, R. B. (2024). İnsanat Bahçeleri Fenomeni Perspektifinden Sömürgeciliğin Mekânsal Yeniden İnşası. *Kültür ve İletişim*, 27(54), 407-432.

Sloterdijk, P. (2001). İnsanat bahçesi için kurallar. İstanbul: Everest Yayınları.

Ulusoy, K. (2009). Tarih eğitiminde hermeneutik yaklaşım. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 51-68.

İnternet Kaynakları

Çokyaşa, H. (2021, Eylül 06). Onedio. <https://onedio.com/haber/sadece-adi-bile-tuyler-urperten-insanat-bahceleri-ve-en-buyuk-magduru-ota-benga-629032>, Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Hatipoğlu, H. B. (2009). Sosyal medya ve ticaret hayatına etkileri. http://www.cio-club.net/Makaleler/PDF/E-Ticaret_Eylul_09.pdf, Erişim Tarihi: 27.12.2022.

World History Connected. (2016).

https://worldhistoryconnected.press.uillinois.edu/13.3/forum_01_abbattista.html, Erişim Tarihi: 30. 09. 2022.

Kavi, G. (2021, Temmuz 15). IQ. <https://10layn.com/10-maddede-insanlik-tarihin-karanlik-yuzu-insanat-bahceleri/>, Erişim Tarihi: 30.12.2022.

Posta. (2021, Ağustos 31). Posta kültür ve sanat. <https://www.posta.com.tr/kultur-sanat/galeri-insanlik-tarihinin-karanlik-yuzu-insanat-bahceleri-2368976/2>, Erişim Tarihi: 30.12. 2022.

World History Connected. (2016). World expositions as time machines: two views of the visual construction of time between anthropology and futurama: https://worldhistoryconnected.press.uillinois.edu/13.3/forum_01_abbattista.html, Erişim Tarihi: 30.09. 2022.

Araştırmacı Katkı Oranı: Araştırmacılar çalışmaya eşit derecede katkı sunmuştur.

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar: Çalışmayı destekleyen herhangi bir kurum/kuruluş bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması söz konusu değildir.

Extended Abstract

When we look at the 19th and 20th centuries, human zoos emerge as one of the sad realities of the age. Individuals who are suddenly caught while continuing their daily life activities such as sheltering, eating and hunting are exhibited in human zoo for various reasons. Individuals are turned into exhibits due to their sexual or physical characteristics and even their superior duties in their tribes. Sometimes, these individuals, whose entire family or tribe members are massacred, are kept in cages that operate in the same way as in zoos. Individuals who are forced to live a copy of their daily lives in large cages are watched by people who visit the zoo. There are signs outside the cages that contain information such as the name and surname of the individuals kept in the cages, their date of birth, age, gender and the region they were brought to.

These cages, where individuals are held against their own will, have sometimes turned into environments where harassment and rape are normalized; where captive individuals are subjected to these negative behaviors in exchange for money. There is no discrimination regarding the private lives of individuals whose every moment is monitored live in cages. Therefore, although human zoos were abolished in later years on the grounds that they were against human rights and freedoms, they have left their mark on history as a situation that left its mark on the period and negatively affected the lives of many individuals. Individuals released from cages had their family members murdered, were away from their own lands for years, could not adapt to the new lives given to them after captivity, and committed suicide due to the negative situations they experienced during their captivity. As the end of the 20th century approaches, it is seen that human zoos were completely closed.

With the 21st century, especially the studies in new communication technologies provide individuals with the opportunity to produce their own content through social platforms. On these platforms, individuals can produce and easily share the written, visual or auditory content they want. This unlimited content production and consumption capacity of social platforms brings many conveniences in individual and social life, as well as making it a different version of human zoos. Individuals share every moment of their daily lives with their own free will, and exhibit their lives. As in human zoos, individuals who are necessarily held captive for various reasons have been replaced by individuals who voluntarily exhibit their various characteristics in the human media created by social platforms, and they still are.

In this context, the aim of the study is to reveal whether the human zoos that existed in the 19th and 20th centuries have been replaced by human media in the 21st century. The theoretical framework of the study, in which the hermeneutic technique is used as a research method, is limited to the emergence and functioning of human zoos, the process that resulted in bringing individuals into cages, exhibiting them and closing the gardens; the emergence of social media and the process of accessing its current usage area; the methodology that includes the importance, purpose and method of the research and finally the findings of the study.

In the 21st century, Instagram and Tik-Tok applications, which allow individuals to transform their personal lives and private experiences into content and share them in the contexts they want, stand out as the most widely used platforms. For this reason, the universe of the research is limited to Instagram and Tik-Tok. The sample consists of photographs recorded in human zoos in the 19th and 20th centuries and accounts and posts with over 100,000 followers and views.

On the one hand, there are individuals who are exhibited in cages due to their physical characteristics such as their mouths, teeth, and genitals, who are forced to leave their lands after their family members are murdered, and who become objects sold for financial gain. On the other hand, there are individuals who open their lives to viewing with their free will in order to be on the agenda on social media platforms or to earn financial gain, and who produce content by disregarding family or social customs and traditions. Individuals open their lives to viewing in order to get more views, likes, or more followers through content that is shared without limits. In other words, while individuals who were in cages in the past wanted the number of people outside the cages to decrease; today, individuals in the cages of social media are doing everything they can to increase the number and reactions of viewers outside the cages.

When we look at the results of the study, it is seen that while the developments in technology make individual and social life easier in almost every field; they make it difficult especially in spiritual terms. Individuals voluntarily exhibit every moment of their private lives, unlike individuals who are held captive in human zoos. A new version of human zoo, which were established without the free will of individuals in the 19th and 20th centuries and were closed on the grounds that they were against human rights and freedoms, appeared before us in the next century with social media platforms. While the lives of individuals concretely exhibited in human zoos that they spent in inhuman environments ended in suicide; the similarity between the lives of individuals who end their lives due to various reasons such as the negativities and criticisms they experience on social media platforms is clearly evident.